

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті визначається роль іноземної мови у формуванні світоглядної культури учня, аналізуються чинники, що впливають на розвиток світогляду особистості. Особлива увага приділяється формуванню лінгвокраїнознавчої та соціокультурної компетенції учнів як важливої складової позитивного сприйняття іношомовної культури.

Ключові слова: світоглядна культура, іноземні мови, соціокультурна компетенція, іношомовна культура.

Лучкевич В.В., Кемінь Г.М. *Формирование мировоззренческой культуры учащихся в процессе изучения иностранного языка. В статье определяется роль иностранного языка в формировании мировоззренческой культуры ученика, анализируются факторы, влияющие на развитие мировоззрения личности. Особое внимание уделяется формированию лингвострановедческой и социокультурной компетенции учащихся как важной составляющей положительного восприятия иноязычной культуры.*

Ключевые слова: мировоззренческая культура, иностранные языки, социокультурная компетенция, иноязычная культура.

Luchkeyvch V.V., Kemyn' G.M. *The formation of the students' ideological culture in the process of learning of foreign languages. In the article the role of foreign language in the formation of the student's ideological culture has been defined, the factors that influence on the development of person's outlook have been analyzed. Special attention is paid to the formation of the linguistic, social and cultural competence of students as an important component of a positive perception of foreign culture.*

Keywords: intellectual culture, foreign languages, social and cultural competence, foreign culture.

Для кожної нації завжди були й будуть актуальними проблеми, пов'язані зі світоглядною орієнтацією людини, з її власним розумінням свого місця і ролі в суспільстві, а також з відповідальністю за власні вчинки, за правильний вибір форм та напрямків власної діяльності. Соціально-історичні та політичні зміни, що відбулися та відбуваються в нашій державі, визначально вплинули на суспільну психологію та свідомість, змінили світогляд людей, педагогічні принципи його формування. Динамічні процеси сучасного світу ставлять кожну людину в складні умови соціального життя, згідно з якими формуються світоглядні уявлення й переконання молоді. Щоб правильно зорієнтуватися в складних суспільних процесах, збагнути сенс свого існування, кожній особистості потрібна духовна вісь, якою є світоглядна культура. І тут чи не найголовніша роль належить школі та педагогічній науці загалом, за допомогою якої можна виховати високоморальну, духовно багату, освічену особистість.

Світогляд як форма суспільної самосвідомості людини формується ще в дитячі та юнацькі роки за допомогою практичного освоєння нею духовної культури суспільства, пануючих у ньому політичних, моральних, етичних поглядів, духовних почуттів, що повинні бути закладені в змісті навчання та

реалізовуватися в його процесі. Серед основних проблем сучасної освітньої системи слід виділити протиріччя, що існує між шкільним вихованням та навколишньою дійсністю, що накладають відбиток на формування світоглядної культури людини, заважають у визначенні життєвих пріоритетів та духовних цінностей.

Важливість формування світоглядної культури особистості визначається її основними ознаками – вираженням критеріальних принципів оцінки оточуючої дійсності, внутрішнього світу інших людей, впливом на психічні процеси особистості, регуляцією її емоційно-вольової сфери, виробленням власних переконань тощо. Можна констатувати, що світоглядна культура є основою самосвідомості особистості, яка загалом характеризує ставлення людини до світу.

На думку вчених (О. Дубасенюк [2], В. Мухіна, М. Огурцов, О. Сухолинська [8], Б. Чижевський), розвиток освіти у XXI ст. неможливий без звернення педагогіки до світоглядних проблем, зокрема до формування в дітей рис, які допоможуть реалізовувати себе як частину суспільства, як неповторну індивідуальність із власними специфічними запитами, індивідуальними планами самореалізації, світоглядними уявленнями та духовною культурою. На сучасному етапі іноземна мова як складова формування культури особистості розглядається деякими дослідниками (Н. Гез, В. Комарницька [5], С. Козак, Т. Олійник [10], Є. Пассов [6]) як інструмент полікультурного розвитку особистості, як засіб, що забезпечує її інтеграцію до нового суспільства.

Однак, як виявив аналіз філософської, педагогічної, методичної літератури, недостатньо розробленим залишається питання, що пов'язане із формуванням світоглядної культури особистості в процесі вивчення іноземних мов. Саме при вивченні іноземної мови закладається основа до позитивного сприйняття учнями елементів іншої культури, вибудовується толерантне ставлення до представників різних культур тощо.

Мета статті полягає у встановленні взаємозв'язку між мовою та культурою та визначенні ролі іноземної мови у формуванні світоглядної культури особистості.

У процесі розвитку особистості чільне місце займає світоглядна культура, оскільки саме вона охоплює повний спектр світоглядних та культурологічних аспектів ставлення людини до світу, виступає внутрішнім джерелом активності, спонукає до самовдосконалення та творчого розвитку. В основі формування та розвитку світоглядної культури кожної людини лежать її знання про навколишню дійсність, розуміння сенсу свого життя та діяльності. Отже, знання виступають необхідним елементом формування світоглядної культури.

Розглядаючи світоглядну культуру в розрізі нашої проблематики, слід відзначити, що вона постає як сукупність усіх форм діяльності особистості, що базуються на системі установок, норм, зразків колективного існування, збереження у соціальній пам'яті спільноти, які можуть існувати тільки у діалозі з іншими культурами. Важливим компонентом культури загалом виступає мова. Вона являє собою важливий суспільний інструмент, за допо-

могою якого людський потік перетворюється в етнос, що може зберігати та передавати власні традиції, знання, культуру [9 : 34]. Тому мова та культура є тісно пов'язаними поняттями, існування яких неможливо уявити відірвано одне від одного.

З огляду на те, що мова знаходиться в тісному взаємозв'язку з культурою країн, де нею спілкуються, розуміння цієї культури є важливим компонентом для розуміння самої мови. Своєю чергою, оволодіння учнями іноземною мовою сприяє усвідомленню ними культурних особливостей країни, мову якої вони вивчають. Отже, для досягнення ефективності в міжкультурному спілкуванні необхідно не тільки оволодіти мовленнєвими вміннями і навичками, але й навчитися користуватися мовою відповідно до умов соціокультурного життя носіїв цієї мови. Відтак, одним із основних завдань навчання іноземних мов є формування в учнів соціокультурної компетенції, яка полягає в набутті знань про національні культурні особливості країни, мова якої вивчається та вимагає вміння будувати свою поведінку відповідно до цих особливостей.

Соціокультурна компетенція, за своїм змістом та структурою, включає лінгвістичний, нелінгвістичний та країнознавчий компоненти вивчення іноземних мов. В основу лінгвістичного компоненту покладено вивчення та правильне вживання іншомовної розмовної лексики з урахуванням соціокультурних особливостей. Засвоєння певних соціальних моделей поведінки притаманне нелінгвістичному компоненту. У свою чергу, для країнознавчого компонента характерними факторами є ознайомлення та володіння історичною, географічною та соціальною інформацією про країни, мова яких вивчається.

Слід відмітити, що використання в навчально-виховному процесі лінгвокраїнознавчого матеріалу є ефективним засобом підвищення мотивації навчання: школярі не тільки оволодівають програмним матеріалом, але й знайомляться з маловідомими фактами суспільно-політичного життя носіїв цієї мови, одержують додаткові знання в галузі географії, освіти, культури. Тому процес навчання з урахуванням інтересів школярів стає особливо ефективним. Зміст текстів лінгвокраїнознавчого характеру повинен мати певний інформативний характер для учнів: визначену новизну, загальні відомості про державний устрій, географічне середовище, характерні предмети матеріальної культури, елементи фольклору, особливості мовленнєвого етикету. Включення в зміст навчання країнознавчих знань забезпечують засвоєння учнями реалій іншої національної культури, сприяють розширенню їхнього світогляду, формуванню загальної культури, що значно впливає на підвищення інтересу до вивчення іноземної мови.

Зазначимо, що володіючи інформацією про іншомовну культуру, людина легше вступить у міжкультурні контакти з іншою особою. Саме незнання норм суспільної поведінки різних народів, їхніх традицій, звичок, повсякденної поведінки роблять контакти важкими, а іноді – неможливими. Таким чином, ефективність спілкування між представниками різних культур полягає не тільки в подоланні мовного бар'єру, а й міжкультурного.

Процес оволодіння іноземною мовою повинен нести учням загальні відомості з іншомовної культури, тобто ті її компоненти, що відповідають пізнавальному, розвивальному, навчальному та виховному аспектам освіти. Навчальний аспект включає оволодіння іноземною мовою як засобом міжособистісного спілкування, а також освоєння навичок самостійної роботи, як процес удосконалювання рівня іншомовної культури. Згідно з пізнавальним аспектом, іноземна мова має лінгвокраїнознавчий характер, використовується як засіб збагачення світогляду особистості. До розвивального аспекту належить головна мета навчання іноземної мови – розвиток мовленнєвих здібностей, психічних функцій, умінь спілкуватися. Вивчення іншомовної культури є засобом всебічного виховання, що є характерним для виховного аспекту навчання.

Використання країнознавчого матеріалу на уроках іноземної мови залучає учнів до діалогу культур (іноземної і рідної), збагачує їх відомостями країнознавчого характеру, розширює знання про культуру країни, мова якої вивчається, активізує навчальну діяльність, сприяє розвитку інтересу до вивчення іноземної мови, розширює словниковий запас кожного учня, формує його світоглядну культуру.

На сучасному етапі розвитку системи навчання та виховання все більшого значення набувають елементи лінгвокраїнознавства, які вводяться в курс навчання іноземної мови. На думку вітчизняних методистів (Р. Гришкова [3], Н. Серебрякова [7]), відомості країнознавчого характеру повинні стати обов'язковим компонентом при формуванні лінгвокраїнознавчої компетенції. Якщо раніше такі відомості тільки періодично супроводжували базовий курс іноземної мови, з'являючись переважно як коментарі до окремих тем, то на сьогоднішній день лінгвокраїнознавчий аспект має складати невід'ємну частину уроків іноземної мови, особливо в старших класах середньої школи. Саме за допомогою іноземної мови можна досягнути виховних цілей у процесі навчання, зокрема й формування світоглядної культури особистості, якій притаманні загальнолюдські цінності, багатство культурної спадщини минулого власного народу і народів інших країн, особистості, яка здатна здійснювати міжособистісне і міжкультурне спілкування.

Успішне досягнення виховних цілей у процесі навчання іноземної мови та у формуванні умінь іншомовного спілкування сприяє розвитку в учнів таких якостей, як: повага до інших народів, їх культурних, історичних і духовних цінностей і традицій; загальна культура міжособистісного спілкування, яка виявляється в умінні визначати в процесі мовної комунікації цілі, задачі і зміст спілкування, достатньо вільно орієнтуватися в мікросфері та ситуації, правильно сприймати й оцінювати партнерів-комунікантів, а також піддавати аналізу власну роль у мовному акті та оцінювати результати спілкування [4: 49]. Окрім цього, у процесі оволодіння іноземною мовою формуються такі аспекти світоглядної культури особистості, як: громадянська позиція, тобто усвідомлення своєї відповідальності перед народом, формування власної національної гідності; об'єктивне сприйняття та оцінка суспільного та індивідуального життя крізь призму естетичних цінностей; етична культура,

що виявляється в прояві відповідальності за свої вчинки і справи, здатності до переживання і співчуття; пізнавальна активність, розвинена здатність до цілеспрямованої поведінки в мовній комунікації і використання раціональних способів її реалізації; свідоме ставлення до оволодіння іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування.

На нашу думку, важливим результатом формування лінгвокраїнознавчої та соціокультурної компетенції учнів є розвиток у них прагнення до безперервної полікультурної освіти. За її допомогою учні зможуть розширювати знання про соціокультурне життя рідної країни та країни, мова якої вивчається, вона сприятиме міжкультурній адаптації, толерантності та емпатії [1: 33]. Тому навчальні програми з іноземної мови повинні містити великий обсяг знань національної культури, традицій, етикету, що використовуватимуться в широкому соціальному контексті.

Вивчення найбільш ефективних шляхів формування світоглядної культури учнівської молоді при вивченні іноземної мови дозволило виділити основні напрямки організації навчально-виховного процесу:

- створення психолого-педагогічних умов для пізнання культурної спадщини різних народів, у якій відбито ціннісні та соціокультурні орієнтації;
- відбір навчально-інформаційного матеріалу, на основі якого формуються погляди, переконання, ціннісні орієнтації;
- орієнтація на сучасну дійсність та актуальний історизм;
- загальноосвітня та виховна цінність інформації;
- забезпечення умов для саморозвитку кожного учня.

Особлива увага при організації навчально-виховного процесу повинна концентруватися довкола взаємозв'язків загальнолюдських цінностей із конкретними духовними й соціальними запитами учнів, їхніми морально-етичними ідеалами. Слід зазначити, що умови навчання не завжди дозволяють зреалізувати принцип системного добору текстів необхідного спрямування для вивчення іноземних мов. Однак при читанні уривків художніх творів важливо зорієнтувати учнів у місці й часі розвитку подій, для формування в їхній свідомості цілісного уявлення про культурно-національну специфіку відображених реалій, про історичну епоху, на тлі якої розвиваються події. При цьому, подаючи окремі географічні й історичні відомості, учитель може використовувати додаткові дидактичні матеріали (карти, ілюстрації, картини та ін.) для кращого сприйняття учнями історико-культурної інформації. Загалом, художні твори є багатими на явища, події, факти, у яких найбільш яскраво виявляється взаємозв'язок мови і культури.

Отже, важливим засобом у формуванні світоглядної культури учнівської молоді є іноземна мова з урахуванням усієї сукупності її культурологічних та виховних можливостей. У цьому аспекті особлива роль відводиться міжкультурній комунікації учнів, що полягає в рівноцінній взаємодії носіїв різних культур крізь призму усвідомлення самотності та своєрідності кожного представника.

Саме через іноземну мову повною мірою виражається індивідуальність національних культур, їх зв'язок із загальнолюдськими духовними ціннос-

тами, формуються навички міжкультурної комунікації. Отже, в процесі оволодіння іноземною мовою відбувається не тільки формування позитивного ставлення до мови, норм, ідеалів іншомовної культури, але й формується світоглядна культура особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бим Л.И.** Всегда ли инновации в области терминологии следствие научного знания / Л.И. Бим // Иностранный язык в школе. — № 3. — 2004. — С. 30–34.
2. **Теорія і практика професійної виховної діяльності педагога** : [монографія] / О.А. Дубасенюк. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005.
3. **Гришкова Р.О.** Діалог культур як проблема сучасної освіти / Р.О. Гришкова // Наук. праці МФ НаУКМА. — Миколаїв, 2001. — Вип. 1. — С. 12–15.
4. **Касюк А.Я.** Социокультурный аспект и его учет в процессе обучения иностранным языкам / А.Я. Касюк // Инновации в образовании. — № 3. — 2003. — С. 43–54.
5. **Комарницкая В.А.** Содержание обучения иностранному языку студентов неязыковых специальностей в контексте поликультурности / В.А. Комарницкая // Матеріали I Міжнародної наук.-практ. конференції «Стандарти мовної освіти в аспекті інтеркультурної комунікації». — Мелітополь : МВП ЗІЕІТ, 2009.
6. **Пассов Е.И.** Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е.И. Пассов. — [2-е изд.]. — М. : Просвещение, 1991.
7. **Серебрякова Н.А.** Новое в методике изучения иностранных языков / Н.А. Серебрякова, Т.Н. Грушник // Педагогічна скарбниця Донеччини. — 1998. — № 2. — С. 21–23.
8. **Сухомлинська О.В.** Духовно-моральне виховання дітей і молоді : загальні тенденції й індивідуальний пошук / О.В. Сухомлинська — К. : Добро, 2006.
9. **Томахин Г.Д.** Лексика с культурным компонентом значения / Г.Д. Томахин // Иностранные языки в школе. — 1980. — № 6. — С. 47–50.
10. **Оліунок Т.І.** Raising cross-cultural awareness through English language teaching / Т.І. Oliynyk // Іноземні мови. — 2008. — № 4. — С. 29–32.